

Amikor az anyagi és a nem anyagi kép szétválaszthatatlan

RUZSA GYÖRGY: A FÉMEK SZEREPE AZ OROSZ IKONMŰVÉSZETBEN

A fémikonok világának nemzetközileg is a legjelentősebb, úttörő kutatói közé tartozik Ruzsa György. Gondolhatnánk – és évszázadokon keresztül gondolták is –, hogy az ikonok sokadrangú, kevésbé érdekes csoportjáról van szó, ám Ruzsa professzor vonatkozó kutatásait figyelemmel kísérve könnyedén a fémikonok rajongóivá válhatunk. A jellemzően kis méretű fémikonok részletes vizsgálata metonimikus megértést tesz lehetővé: mint cseppben a tenger, feltárul bennük a pravoszlávia világának minden aspektusa, ráadásul pedig közel hozzák a ma emberéhez az évszázadokkal ezelőtti mindennapok hitéletének különleges részleteit. Hiszen olyan tárgyról van szó, amikhez a hívők nagyon ragaszkodtak, s amiket a legkülönbözőbb situációkban is maguknál tartottak – tudhatjuk meg a professzortól.

A kicsi, megkopott, nem látványos fémikonok éppen hiányosságaikból fakadóan megkapóak. Mivel nem voltak sérülékenyek és a sokszorosíthatóságnak köszönhetően nem kerültek sokba, szinte bárki megvehette őket. Kevésbé számítottak értékesnek és magasztosnak, ám talán éppen ezért az egyszerű emberhez nagyon közel álltak. Így a fémikonok rengeteg emberi érintést hordoznak magukon: a készítőét éppúgy, mint mindazokét, akik fogták, hordozták, maguknál tartották őket. A fémikonok, miközben napról napra érintkeztek az emberi testtel, anyagukkal is beleivódtak a tulajdonosba, hiszen folyamatosan koptak. Ezáltal pedig a ma embere számára szemmel láthatóvá teszik a sok

emberi érintést, a hitgyakorlás és a mindennapok összefonódó megnyilvánulásait. Ki gondolná, hogy egyes fémikonok ötvözetében jó minőségű kvasz (a középkori Oroszországban a talán legerjedtebb, enyhén alkoholos, rozskenyér erjesztésével készített ital) is van, vagy hogy a katonák hadianyaggal, puskaporral fényesítették őket szabad percekben. Mindezekről Ruzsa professzor mesél legújabb kötetében, kultúrtörténeti anekdotákkal színesítve a fémikonok világának szakszerű tárgyalását. Megtudjuk például, hogy az 1849-ben Magyarország ellen harcoló orosz katonák közül többen ikonként viselték a nyakukban Kossuth Lajos arcképét, minden bizonnyal azért, mert Szent Miklósnak nézték. Számos orosz szépirodalmi műben is felbukkannak fémikonok, például Dosztojevszkij- és Csehov-művekben vagy Szergej Jeszenyin költészetében, ami szintén rámutat arra, hogy a szerény fémikonok mennyire fontos részét képezték a pravoszláv mindennapoknak.

A fémikonokon keresztül az anyagi és a lelki-szellemi szférák magával ragadó kapcsolódási rendszere bontakozik ki: tapintás és szemlélődés, mindennapok és hitélet, test és lélek megnyilvánulásai egyszerre, egymást erősítve és egymást megemelve vannak jelen bennük. A professzor könnyen befogadható nyelven, szinte költőien ír látszólag érdektelen, vagy inkább csak a vegyészeket érdeklő témákról is – a fémek tulajdonságairól, az ötvvények pontos összetételéről –, ezáltal széppé, élményszerűvé, a lélekhez szóló parabolává nemesíti a metallurgia és az ikonográfia ötvözetét.

Ruzsa György *A fémek szerepe az orosz ikonművészetben* című kötetében a technika, az anyagösszetétel, a szimbólika és a szakrális vonatkozások összefüggéseit tárja az olvasó elé, 52 csodálatos színes illusztráció kíséretében. Ruzsa Dénes és Spitzer Fruzsina fotográfiái rációznak arra a vélekedésre, mely szerint a fémikonok kevésbé látványosak, mint a hagyományos ikonok. A szerző külön fejezeteket szentel a nemesfémekből, rézötvözetekből és egyéb fémekből készült ikonoknak. Kitér az anyagok teológiai jelentőségére és a készítési technikák történetére is.

A kiadvány három nagy erénye a gazdag képanyag, a további kutatásokat lehetővé tevő precíz tárgyleírások sora és a rendkívül gazdag, tematikus egységekbe szervezett bibliográfia, amely a jegyzetapparátusban kapott helyet.

Ruzsa György professzor a legtöbb tudományos művet publikáló művészettörténész a magyar művészettörténeti szcénában. Több mint hatszáz publikációja közül a mai napig klasszikusnak számít a Corvina Kiadónál 1981-ben megjelent *Novgorod, Pszkov és az orosz Észak*, valamint az 1997-ben megjelent *Görög és orosz ikonok* című kismonográfia. A Ruszisztikai Központ kiadásában 2012-ben napvilágot látott, *Az ikon – Teológia, esztétika, ikonográfia, ikonológia, technika* című kötete után most másodszor jelent meg kismonográfiája.

Orosz mester: Szent Borisz és Szent Gleb, felettük: Ószövetségi Szent-háromság, Akheiropoiotosz | Russian master: Saint Boris and Saint Gleb, above them: Old Testament Trinity, Akheiropoiotos | 1800 körül, rézötvözet, 14x9 cm (magángyűjtemény)
Fotó: Spitzer Fruzsina

Szent Borbála. Ezüstborító: Grigorij Mihajlovics SZBITNYEV
Saint Barbara. Silver cover: Grigory Mikhailovich SBITNEV
Moszkva, 1880-as évek vége, fa, tempera, ezüst, 4,6x4 cm
(magángyűjtemény, Budapest)
Fotó: Spitzer Fruzsina

Ruzsa professzor csaknem három évtizede foglalkozik a fémikonok kutatásával és gyűjtésével, személyes törekvéseiben is megvalósítva a téma szellemi és anyagi megközelítésének összefonódását. Ennek a tevékenységének kiemelkedő fejezete volt a 2005-ben az Iparművészeti Múzeumban megrendezett *Bronzba zárt imák* című, nagyszabású kiállítás, ahol ötszáz fémikont mutattak be. Az eddigi csúcspontnak pedig minden bizonnyal a Gellért-hegyi Sziklatemplomban 2014-ben megnyílt apró, de elragadó fémikonmúzeum tekinthető, ami 370, Ruzsa György tulajdonában lévő tárgyat sorakoztat fel, és a maga nemében egyedülálló a világon. A most megjelent kötet ennek a gyűjteménynek a legkiemelkedőbb darabjait hozza közel az olvasóhoz.

GYIMESI Zsuzsanna
kultúrtörténész

(*Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központ, Budapest, 2019. 126 o.*)